

JONATON SVIFTNING "GULVERNING SAYOHATLARI "

ASARLARIDAN SAFAR

MATIVI TALQINI

Jórayeva Marjona

Author

Hamroyeva Sarvinoz

Author

Keywords: *Kalit so'zlar: Kalit sózlar : "Gulliverning sayohatlari" ,safari talqini, sarguzasht, urf-odatlar, safarnoma asarlar, ekspeditsiya, safarnoma janri badiiy adabiyotda safari motivi, sayyoh muallif, sayohatlarda safari sarguzasht asar.*

Abstract

Anotatsiya : *Dastlabki safarnomalar safari motivi va sarguzashtlarga asoslangan asarlar tariqasida paydo bo'lgan. Safari motivi o'zbek folklori va mumtoz adabiyotimizda tadrijiy bosqichlardan o'tib, o'zida badiiy-estetik, ijtimoiy-ma'rifiy, ta'limiy-intellektual mohiyatni mujassam etgan milliy-zamonaviy safarnomalar sifatida maydonga keldi. Adabiyotshunoslikda safarnoma janri nisbatan kam o'rganilgan soha. Ammo jahon, jumladan, Yevropa va Amerika adabiyotida ushbu janr keng tarqalgan. Shunga ko'ra, ushbu janrning ilmiy tadqiqi ham o'sha mintaqalar adabiyotshunosligida ancha qadimiy davrlar bilan aloqador holda rivojlangan*

Har bir sayohatning xayoliy holati tasvirning axloqiy ravshanligini yaratadi va har bir holatda jamiyat hayotining ba'zi jihatlarini aniq tushuntiradi. Har qaysi sayohat olamida inson dunyosi turlicha yo'llar bilan ochilgan va har bir sayohatning fantaziyasi uni kashf qilishning vizual usuli bo'lgan. Gulliverning sayohatlari irlandiyalik Jonatan Svift tomonidan yozilgan eng taniqli asar deb hisoblangan nasriy satira. U 1726 yil oktyabrda nashr etilgan va shu vaqtdan boshlab mashhurligi uni jahon adabiyotining klassikasiga aylantirdi. Muallif matnni urfodatlar, siyosiy

uslublar, shuningdek, inson tabiatiga qarshi kuchli tanqidlarni qo'shib, "sayohat hikoyalari" ni masxara qilish sifatida yaratdi. La novela u shunday xayolga to'la hazil va hayoliylik ta'sirida, shu sababli ko'pchilik buni bolalarning ishi deb o'ylashadi. Qahramon bu hikoyaning Lemuel Gulliver, ma'lum bir sabablarga ko'ra sayohatga borishga qaror qilgan shifokor. Safarlari davomida u ajoyib sarguzashtlarni boshdan kechiradi va siz o'zingiznikidan mutlaqo farq qiladigan to'rtta o'ziga xos sivilizatsiya bilan uchratasiz. Safar talqiniga bag'ishlangan ushbu maqolada dengiz sayohati janrida qurilgan "Gulliverning sayohatlari" asarida mavjud sarguzashtlar sujetiga alohida e'tibor qaratildi. Òz davrida Angliyada mavjud bòlgan ijtimoiy muammolar, davrning òziga xos xususiyatlari asarda alohida chizgilar bilan namoyon bòladi hamda asarda ekzotik mamlakatlar aholisi haqida gapirilib, muallif odamlarning salbiy fazilatlarini masxara qilish bilan ochib beradi. Shu bilan birga maqolada òzbek mumtoz adabiyotimizning nodir hammasi bo'lmish mavlono Muqimiyning "Sayohatnoma"sidagi ma'lum g'oyaviy va badiiy xususiyatlar ham ochib berilgan. Mazkur asarlar òz davri voqeligi hamda muhiti haqida bizga tòliq ma'lumot beradi. Svift òz davri adabiy muhitini turli yòsinda tanqid va tahlil qilgan, adabiyotga daxldor ana shunday namoyondalardan biridir. Jahon adabiyoti tarixida yorqin iz qoldirgan Tomas Mor, Uilyam Shekspir, Charlz Dikens, Uolter Skott, Genri Filding, Samuel Richardsonni singari minglab qalam sohiblari òzlarining badiiy kechinmalari, rangin tuyg'ulari hamda ijtimoiy hayotga munosabatlarini badiiy ifodalashda òziga xos mahorat maktabi yaratganlar desak xato bòlmaydi. Shu sababli ham ingliz adabiy-madaniy merosini ularsiz tasavvur qilish qiyin. Jonatan Svift qalamiga mansub eski Angliya burjuaziyasiga va zodagonlariga qarshi qaratilgan "Gulliverinning sayohatlari" asari bugungi kunda ham òz ahamiyatini yòqotgan emas. Jonatan Svift òz vatandoshlariga noma'lum olamlarni ochgan qahramonning hayoliy sarguzashtlari haqida roman yozar ekan, asarda Utopiya, Buyuk Britaniyani keskin tarzda tasvirlaydi. Gulliver haqiqat ham mavjud bòlgan shaharlar qirgòg'idam suzib ketadi va an'analari ham urf-odatlarini aql bovar qilmaydigan mamlakatlarga keladi. Ekzotik mamlakatlar aholisi haqida gapirib, muallif odamlarning kamchiliklarini kòrsatadi va odamlarning salbiy

fazilatkarini masxara qiladi. Asar bosh qahramonining ismi - Lamuel Gulliver. Asar Sviftning o'ziga xos manifestiga aylandi. Svift hikoyani to'rt qismga bo'lib, o'quvchiga Gulliver qiyofasidagi to'rtta tasvirini ko'rishga imkon berdi. Lilliputda u qo'rqinchli va buyuk, himoyasiz bolalar orasida kuch va fazilatni olib yuradigan gigant. Gigantlar mamlakati bo'lgan Brobdingnigda sudning hazilkashiga aylanadi, chunki u o'sishi bo'yicha atrofdagilardan pastroq. Shu bilan birga uning aql-zakovati va bilimini qadrlagan. Laputada uchib ketayotganda belgi passiv kuzatuvchi sifatida namoyon bo'ladi. Aqlli otlar yashaydigan davlatda belgi o'ziga katta anipatiyaga ega. Svift o'quvchiga o'z fikrini bildirmaydi, balki ijobiy hamda salbiy sifatlarni tortib, mustaqil xulosa chiqarishni taklif qiladi. Odamga odam tomonidan zulm qilinishi, mehnatkash xalqning qashshiqlashuvi hamda oltinning zararli kuchi, albatta, faqat Angliya muhitida mavjud bo'lmagan. Shuning uchun Sviftning satirasi ancha kengroq ma'noga ega bo'lgan asardir.

Bu haqida A.M. Gorkiy juda yaxshi fikr bildirgan: "Jonatan Svift butun Yevropaga xosdir, lekin Yevropa burjuaziyasi uning satirasi faqat Angliyani mag'lub etadi deb ishonishgan". Sviftning ixtirologi va zukkoligi haqiqatan ham hech qachon bitmaydi. Sarguzashtlar syujeti "Gulliverning sayohatlari" da tengsiz bo'lib qoldi va bu asar mutolasiga tushgan har bir kitobxonni asar qahramonining sarguzashtlarini diqqat bilan kuzatishga hamda muallifning asardan ko'zlagan maqsadini teran anglashga undaydi. Bu borada muallifning g'ayratli tasavvuriga qoyil qolish kerak. Yozuvchi o'z romanini yozishda turli motivlar hamda tasvirlardan foydalangan. Xalq ertaklaridan gigantlar va mittilar, ahmoqlar va yolg'onchilar, shuningdek, o'sha paytda Angliyada keng tarqalgan memuar sarguzashtli adabiyot haqiqiy va hayoliy sarguzashtlarni munosib tarzda o'z asari bilan bog'lay olgan. Bularning barchasi Sviftning adabiy ijodini shu qadar qiziqarli va o'quvchan qildiki, satirik falsafiy roman, o'ychan hamda jiddiy roman, ayni paytda bolalar uchun kulgili va eng sevimli, keng tarqalgan asarlar safidan joy oldi. Adabiyot tarixi "Gulliverning sayohatlari" asari kabi har bir kitob sevuvchining kutubxonasidan muhim o'rin egallagan bir qancha o'lmas asarlarga guvoh bo'lgandir. "Gulliverning sayohatlari" Jonatan Sviftni butun dunyoga mashhur qildi

va dunyoga noyob qahramon berdi. b'lahon klassikasi durdonasi bo'lgan ushbu asarda sarguzasht va safar talqini bizda va kelgusi avlodda qiziqishini ortirishda davom etadigan motiv sifatida qarasaq bo'ladi. Ishimizni eng qiziqarli jihati shundaki bu sarda hali biz nazr solmagan so'zlar va tahlil qilinmagan jihatlari anchagina. Ko'rib turganimizdek, sayohatning barcha turlari juda shartli, chunki ular juda ko'p o'xshashliklarga ega. O'zbek xalq ertaklarida safar syujetni harakatga keltirgan muhim motivlardan bo'lib hisoblanadi. Safar motivi, ayniqsa, sehrlifantastik ertaklarda o'zi bilan bog'liq butun boshli yo'nalish markazida turadi. Maishiy va hayvonlar haqidagi ertaklarda ham muhim o'rin tutgan safar motivi qahramonni shakllantirish, faoliyatga undash va alal-oqibat murod-maqсадiga yetkazishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan g'oyaviy vositalardan sanaladi. Xalq dostonlarida safar motivi muhim ahamiyatga ega hisoblanib, safar bilan bog'liq yo'nalishlar ancha real bo'ladi. Bu esa kelajakda ushbu tipdagi asarlarning jahon sayohatnoma janridagi asarlari bilan qiyosiy o'rganishni taqozo etadi.